

TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA

Маънавий-маърифий, илмий-услубий журнал
1996 йилда ташкил этилган.

2020/1-son

Тахрир кенгаси раиси:
Ўзбекистон Республикаси

Олий ва ўрта маҳсус таълим вазири
Маджидов Иномжон Уришович

Тахрир кенгаси раиси ўринбосарлари:

Абдурахманов О.К.
Холмухamedov M.M.

Бош мухаррир:

Б.Х. Раҳимов
Ривожлантириш маркази директори

Тахрир кенгаси аъзолари:

Ибрагимов И.У.
(бош мухаррир ўринбосари)

Бегимкулов У.Ш.

Бузрукхонов С.М.

Холиков А.Ж.

Исмаилов Б.М.

Базаров О.Х.

Ҳамраев М.С.

Ризаев Ф.Х.

Туробжонов С.М.

Марахимов А.Р.

Ходиев Б.Ю.

Умурзоков Ў.П.

Рахимов Ф.Х.

Сирохиддинов Ш.С.

Шукуров Э.Х.

Жамоатчилик кенгаси аъзолари:

Пардаев А.Х.

Рахманов Х.Ш.

Шарипов Ш.С.

Эшмуродов А.Т.

Хайдаров О.А.

Аллаберганов Р.К.

Рахимова У.А.

Курбанов Ш.Э.

Ризаев Ж.А.

Муталов Ш.А.

Ибрагимов М.М.

Нишонов Х.М.

Мирсаатова М.С.

Матиякубов А.

Иноятов Ф.Ш.

Каримов К.Х.

Бабаходжаев С.Н.

Шарипов К.А.

Абдурахмонов К.Х

Тахририят:

Вахидов У. – маъсъул мухаррир,

Усманова Д. – дизайнер

MUNDARIJA

TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH

- У.Ф.Зуннунова. Иктисодий ривожланиш даврида давлат - хусусий шериклик механизмларининг ўзига хослиги..... 3
Г.А.Умарова, Л.Файзулаева. Инновацион технологиялар - таълим тизимини самарали ривожлантириш омили сифатида..... 6

BARKAMOL AVLODNI TARBIYALASHDA TA'SIRCHAN

TADBIRLARNI TASHKILLASHTIRISH

- Н.Т.Мисирова, Х.Ўришова. Бошланғич синфда ижодий фаолиятга тайёрлаш орқали ўқувчиларнинг иқтидорини орттириш..... 9
Т.Л.Хурвалиева. Мактабгача ёшдаги болаларни атроф олам билан таништиришда ота-оналар фаолиятининг педагогик йўналишлари..... 12

EKOLOGIK TA'LIM

- У.Ходжаева. Современные тенденции индустрии эко-моды..... 18

KADRLAR MALAKASINI OSHIRISH

- И.Н.Каримов. Компетентлик ва касбий компетентлик тушунчаларининг моҳияти ва илмий таҳлили..... 21
Д.З.Хидирова. Олий таълим муассасаларида бўлажак ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш..... 26
Д.Т.Пулатова. Бошланғич таълим ўқитувчининг касбий компетентлигини ривожлантириш..... 31

ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEKNOLOGIYA VA O'QUV

JARAYONINI LOYIHALASH

- А.Н.Маматқулов. Олий таълим муассасалари талабаларида креатив тафаккурни шакллантириш..... 35
Г.Ш.Ташматова, Г.Ш.Мирраҳимова. Руководство по интеграции технологий в efl (английский язык как иностранный)..... 40
З.Ф.Шаропова. Savodxonlik pedagogikasidan rivojlanish pedagogikasiga o'tish..... 43

FAN BILAN TA'LIM JARAYONI ALOQALARINI

RIVOJLANТИРИШ

- Н.Қ.Хайруллаева. Дискурс таҳлилида сўзларни ўрганишнинг айрим жиҳатлари..... 47

MA'NAVIY AHLOQIY TARBIYA VA MA'RIFIY ISHLAR

- Г.Ю.Азимова. Ўзбек оиласи: субъектлар ва ўзаро муносабатлар..... 50

Муассислар:

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта маҳсус
таълим вазирлиги;
Касб-хунар таълими маркази;
Олий ва ўрта маҳсус, касб-хунар
таълимини ривожлантириши маркази.

Манзил:

100060, Тошкент шаҳри,
Миробод тумани,
Шахрисабз кӯчаси, 42-үй

Телефон: 233-34-88;**Факс:** (+99871) 233-34-88;**e-mail:** rm13@edu.uz**Босишига руҳсат этилди:**

Қоғоз бичими 60x84 1/8. б/м.12,5.

Адади 1000 нусха.

Нархи: Келишилган холда.

Буюртма рақами 12

"PRINT REBEL" МЧЖ матбода
корхонасида чоп этилди.Тошкент шаҳри Олмазор тумани,
Ўразбоев кӯчаси, 35-үй.

Журнал Ўзбекистон Матбуот
ва ахборот агентлигидан 2014 йил
26 декабрда 0506 рақами билан
рўйхатдан ўтган.

Журнал ишлда 4 маротаба
(ҳар чоракда) ўзбек, рус ва инглиз
тилларида чоп этилади.

"Ta'lim, fan va innovatsiya" журнали
Ўзбекистон Республикаси Олий
аттестация комиссияси Раёсатининг
2015 йил 18 ноябрдаги 218/5-сонли
қарори билан 13.00.00 – ПЕДАГОГИКА
ФАНЛАРИ бўйича, 2018 йил
28 ноябрдаги 247/б-сонли қарори
билан 23.00.00 – СИЁСИЙ ФАНЛАР
бўйича докторлик диссертациялари
асосий илмий натижаларини чоп
этими тавсия этилган илмий нашрлар
рўйхатига киритилган.

"Ta'lim, fan va innovatsiya" журналидан
кўчириб босиши фақат таҳририятнинг
розилиги билан амалга оширилади.
Мақолада келтирилган фактларнинг
тўғрилиги учун муаллиф масъулдор.
Таҳририят фикри муаллифлар
фикрига мос келмаслиги мумкин.

А.Э.Сатторов. Бўлажак жисмоний маданият ўқитувчисида касбий
маданиятни (мулоқот маданиятини) шакллантиришнинг шарт-шароитл
ари..... 56

SIYOSATSHUNOSLIK NAZARIYASI VA**METODOLOGIYASI**

М.Мирзаев. Ўзбекистон Республикаси давлат сиёсий тузилиши ва
либерализм фоялари..... 60

AXBOROT - KOMMUNIKATSİYA IMKONİYATLARIDAN**UNUMLI VA SAMARALI FOYDALANISH**

С.А.Закирова. Жамият ривожида замонавий ахборот–коммуникацион
технологияларининг имкониятлари..... 65

Ф.Э.Сеит-Асан. Implementation of information and communication
technologies into innovative pedagogical activity..... 69

Р.М.Абдуллаева. Сетевая технология как источник аутен-
тичных учебных ма-териалов в процессе обучения терминоло-
гии..... 73

Э.Т.Буриева. Использование информационно-коммуникационных тех-
нологий при обучении переводу..... 77

С.Б.Шарипова. Использование информационно-коммуника-
тивных технологий в обучении иностранного языка для пре-
дотвращения проблемы в группах смешанной способно-
сти..... 79

Л.М.Умаров. Педагогларнинг тармоқдаги методик ҳамкорлиги асосида
касбий компетентликни ривожлантириш шартлари..... 82

TA'LIM SIFATINI OSHIRISH

Ш.Н.Калонов, Б.Ю.Қодирова. Молиявий ҳисботларнинг халқаро
стандартларига ўтишнинг долзарб масалалари..... 85

Р.Д.Дусмуратов, И.Р.Давлатов. Илмий назария ва гипотеза, уларнинг
илмий – тадқиқотлардаги ўрни..... 89

А.Отабоев. Марказий осиёда давлатчилик ва сиёсий институтлар фао-
лиятига оид ўрта асрлардаги таълимотлар ҳамда илмий қарашлар рivo-
жи..... 95

A.J.Soatov. Pedagogik kasbiy faoliyatda xotiraga xos mnemonik usullardan
samarali foydalanish yo'llari..... 100

SIYOSIY MADANIYAT VA MAFKURA

Ш.М.Отакулов. Ўзбекистонда гендер тенгликка амал қилиш сиёсати-
нинг зарурити..... 104

CHET TILLARNI O'QITISHDA PEDAGOGIK**QONUNIYATLAR**

Г.И.Ахунходжаева, З.М.Садикназарова. Оценка знаний как один из
ключевых вопросов при обучении языкам..... 109

Г.Х.Рўзиева. Иккинчи чет тилини ўқитишда “компетентлик” ва
“компетенция” категориялари..... 112

М.Мадазимова. Обучение иностранному языку в нефилологическом ву-
зе..... 115

Ш.И.Мансурова, Г.Т.Тулобаева. Урок иностранного языка-место
встречи культуры..... 118

Д.М.Нормирзаева, Д.З.Сайдалиева. Актуальность использова-
ния методов проекта и деятельности в обучении иностранным язы-
кам..... 121

М.Б.Садикова. Лингводидактика - как основа обучения
иностранным языкам..... 124

Д.И.Хидаева, Д.Б.Холбоева, Ш.П.Каримова. Хорижий тиллар-
га ўқитишида лингводидактиканинг аҳамияти..... 127

фойдали ҳамкорлик орқали давлат ва жамиятнинг иқтисодий барқарорлашувига кучли таъсир этувчи омил бўлиб, халқ фаровонлиги йўлида хизмат қиласди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.МИРЗИЁЕВ, Тошкент ш., 2018 йил 20 октябрь, ПҚ-3980-сон, (Конун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 22.10.2018 й., 07/18/3980/2072-сон)
2. Юсупов Н.А ва Карабаев Ф.Э. Теория и практика государственно-частного партнерства. Учебный

модуль. Под. редак. А.Э.Шайхова. -Т.: 2013. -113 с.
3. У.И.Джуманиязов. “Давлат-хусусий шерикчилиги асосида уй-жой қурилиши соҳасида корпоратив бошқарув механизmlарини такомиллаштириши”. Иқтисод фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиши учун ёзилган диссертациянинг автореферати. -Т.: ТДИУ. 2017 й.
4. А.Б.Низамов. “Таълим муассасаларининг ижтимоий ҳамкорлигига давлат-хусусий шериклик модели”. Монография. Т.: ЎМКХТТКМО ва УҚТ институти. 2017. -110 б.

ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР - ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ САМАРАЛИ РИВОЖЛАНТИРИШ ОМИЛИ СИФАТИДА

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ - КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

INNOVATIVE TECHNOLOGIES - AS A FACTOR IN THE EFFECTIVE DEVELOPMENT OF THE EDUCATION SYSTEM

Г.А.Умарова – катта ўқитувчи
Л.Файзуллаева – талаба
Гулистон давлат университети

Аннотация

Мақолада таълим ва тарбия масалаларига катта эътибор берилган бўлиб, айнан инновацион педагогик технологиялар, ахборот воситалари ва уларни таълим жараёнига татбиқ этишнинг самарали йўллари таъкидланган.

Калит сўзлар: инновация, инновацион фаолият, педагогик технологиялар, ахборотлаш, инновацион технологиялар

Аннотация

В статье уделяется большое внимание вопросам воспитания и обучения, а именно выделяются инновационные педагогические технологии, средства массовой информации и эффективные способы их реализации в образовательном процессе.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, педагогические технологии, информатизация, инновационные технологии

Abstract: the article pays great attention to the issues of education and training, namely, innovative pedagogical technologies, mass media and effective ways of their implementation in the educational process are highlighted.

Keywords: innovations, innovative activity, pedagogical technologies, Informatization, innovative technologies

Ахборотлаштиришнинг миллий тизимини шакллантиришда, иқтисодиёт ва жамият ҳаётининг барча соҳаларида замонавий ахборот технологияларини, компьютер техникиси ва телекоммуникация воситаларини оммавий равишда жорий этишда ҳамда улардан фойдаланишда, фуқароларнинг ахборотга ортиб бораётган талааб-эҳтиёжларини янада тўлиқроқ қондиришда, жаҳон ахборот ҳамжамиятига киришда ҳамда жаҳон ахборот ресурсларидан баҳраманд бўлишни кенгайтиришда ахборот-коммуникацион технологиялар тизимини яратиша ривожлантириш катта аҳамиятга эгадир. Республикаизда юксак малакали ва янгича дунёқарашга эга бўлган миллий кадрларни тайёрлаш, ҳаётимизда муҳим аҳамиятга эга бўлган масалалар қаторида таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилиш, уни замон талаблари даражасига кўтариш, баркамол авлодни тарбиялаб вояга етказиш долзарб масала бўлиб қолди.

Иқтисодиётни эркинлаштириш ва ислоҳотларни янада чуқурлаштириш жараённида ҳамда таълим тизимини ўрганиш асосида мамлакатимиз иқтисодиётида эришилган ютуқларни атрофлича таҳлил этиш, мавжуд муаммо ва камчиликларни батамом бартараф этиш ҳамда иқтисодиётни ривожлантириш усувларини илгор хорижий тажрибалардан самарали фойдаланиш орқали таълим тизимини янада такомиллаштириш масалалари илгари сурилади. Бунда асосий эътибор жаҳон интеграциялашуви жараёнини жадал суратларда ривожлантириш, бунинг учун мамлакатимиз ташки иқтисодий фаолиятини эркинлаштириш борасида кечикириб бўлмайдиган чора-тадбирларни амалга оширишга қаратилади. Ҳозирги кунда инновацион технологиялар ҳисобланмиш педагогик ва ахборот технологияларни ўкув жараённида кўллашга бўлган қизиқиши, эътибор кундан-кунга кучайиб бормокда, бундай бўлишининг сабабларидан бири, шу вақтгача анъанавий таълимда талабаларни фақат тайёр билимларни эгаллашга ўргатилган бўлса, замонавий технологиялар уларни эгаллаётган билимларини ўзлари қидириб топишлари, мустақил ўрганиб таҳлил қилишларига, ҳатто хуласаларни ҳам ўзлари чиқаришларига ўргатади.

Инновацион жараёнлар инновацияларни, янгиликларни ва тизимни янги сифатли ҳолатга ўтказишнинг муваффакиятлилигини таъминловчи жараёндан ташкил топади. Кўпгина тадқиқчилар, инновацион жараёнлар структурасини кўриб чиқиб, бир неча босқичларни ажратадилар, улардан асосийлари куйидагилар ҳисобланади:

- 1) ғоянинг юзага келиши;
- 2) ғояни амалий жиҳатда ишлаб чиқиш;
- 3) жорий этилишини асослаш (мавжуд ҳолат билан қиёсий равишида ижобий самарага эришишни асослаш, тажриба-синов орқали текшириш);
- 4) амалиётда амалга ошириш (жорий этиш);
- 5) жорий этиш натижаларини ўрганиш ва баҳолаш;
- 6) инновация предметини кейинги ривожлантириш.

Маълумки, олий таълим соҳасида таълим жараённига инновацион педагогик технологияларни кўллаш қатор афзалликларга эга. Инновацион таълим технологиялари талабаларнинг ўқув-тарбиявий ишларининг бир ёки бир неча ёндош соҳаларида билимларни, амалий кўнкима ва малакаларни самарали ўзлаштиришлари, шунингдек, уларда шахсий хусусиятлар ва ахлоқий сифатларнинг ривожланишини таъминлайди. Бундан ташқари, инновацион педагогик технологиялар педагогик жараённинг асосий ташкилий-методик воситаси бўлиб ҳисобланади. Бозор иқтисодиёти муносабатлари шароитида таълимда олиб борилаётган тадқиқотлар янги йўналиш-инновацион педагогикани майдонга олиб чиқди. Инновация жараёни таркибий тузилмалар ва қонуниятларни камраб олган тизимдан иборатдир. Инновацион технологиялар

— таълим жараённинг методик компонентлари йиғиндисидан иборат фаолият тузилмаси, инновацион фаолият субъектларининг субъектив тузилмаси, инновацион фаолият субъектларининг сатҳий тузилмаси, ўқув-тарбиявий ишлар бошқарувида янгиликнинг пайдо бўлиши, ишлаб чиқариш ва ўзлаштирилишдан иборат мазмун тузилмаси, янгиликнинг пайдо бўлиши замонавий лаштиришдан иборат босқичликка асосланган ҳаёт даврийлик тузилмаси, бошқарув ҳаракатларининг тўртта турининг ўзаро алоқасини ташкил қилувчи режалаштириш, ташкил этиш, раҳбарлик қилиш, назорат қилишнинг бошқарув тузилмаси ҳамда диагностик, олдиндан кўра билиш, соф ташкилий, амалий, умумлаштирувчи, татбиқ этувчи ташкилий тузилмасини ташкил этади.

Инновацион фаолият тузилмаси ҳақида гимуҳим тизимли тасавурлар, уларнинг вазифаларни асослаш, уларнинг шаклланганлик меъёрлари ва сатҳлар уларни олий таълим амалиётига татбиқ этишининг зарур омили ҳисобланади. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, инновацион фаолият касбий фаолиятнинг онгли таҳлили, меъёрларга нисбатан танқидий ёндашув, касби й янгиликларга

нисбатан мойиллик, дунёга ижодий яратувчилик муносабатида бўлиш, ўз имкониятларини рўёбга чиқариш, ўз турмуш тарзи ва интилишларини касбий фаолиятида мужассам қилиш асосий функциялар билан изохланади. Демак, педагог янги ахборот, педагогик технологиялар, назариялар, концепцияларнинг муаллифи, ишлаб чиқарувчиси, тадқиқотчisi, фойдалунувчиси ва тарғиб этувчиси сифатида намоён бўлади.

Хозирги жамият, маданият ва таълим тараққиёти шароитида педагогнинг инновацион фаолиятида ижтимоий-иқтисодий янгиланиш, таълим тизими, методология ва ўкув жараёни технологиясининг тубдан янгиланиш, бундай шароит педагогнинг инновацион фаолияти бўлмиш ахборот, педагогик янгиликларни яратиш, ўзлаштириш ва фойдаланишдан иборат бўлиб, таълим мазмунини инсонпарварлаштиришда доимо ўқитишининг янги ташкилий шакллари технологияларини қидиришни тақозо қиласди.

Педагогик янгиликни ўзлаштириш ва уни татбиқ этишга нисбатан педагог муносабатининг характеристи ўзгаради. Таълим технологияси фалсафий, психологик, дидактик ва таълимий мақсаднинг ижтимоий педагогикага асосланган аник илмий гояларига асосланади. Таълим технологияси тизимининг яхлитлик, тузилмавийлик барча ташкил этувчиларнинг ўзаро боғлиқлиги ва уларни бир-бирига бўйсунувчи, тизим ва муҳитнинг ўзаро боғлиқлиги каби барча белгиларга эгадир. Таълим технологияси самарали натижани ва таълим мақсадларига эришиш кафолатини таъминлайди ҳамда замонавий ахборот ва педагогик технологияларнинг ҳаммабоп тизимини белгилайди.

Таълим технологияси таълим мақсадларига эришишда, куч ва вакт сарф қилишда инсон имкониятлар ва техник захиралардан фойдаланиш бўйича мақбул йўл ва воситаларни таъминлайди.

Агар билимлар анъанавий таълим усулларидан фойдаланиб, факат маъруза орқали баён этилса, уч кундан сўнг уларнинг чорак фоизидан ортигини эслаб қолиш мумкин эмас. Агар маъруза ўқиш, амалий ва лаборатория машғулотларини олиб бориша ахборот технологиялари воситаларидан фойдаланиб, презентациялар орқали тақдимот кўринишида олиб борилса, кўргазмали воситаларни қўллаш ва мавзу бўйича баҳс-мунозара юритиш орқали ташкил этилса, у холда уч кундан сўнг ўргатилган билимларнинг ярмидан кўпрогини эсда олиб қолиш мумкин.

Хулоса қилиб айтганимизда, олий таълим соҳасининг таълим жараёнида инновацион таълим технологиялари бўлмиш педагогик ва ахборот технологияларидан оптимал фойдаланиш таълим самарадорлигини оширишнинг муҳим омили бўлиб ҳисобланади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ахборот технологиялари соҳасида қадрлар тайёрлаш тизимини тақомиллаштириши тўгрисида”ги Қарори. “Халқ сўзи”, 3 июнь 2005.
2. Е.С. Полат и др. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования, Учебное пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров М., Изд. Центр «Академия» 2000.
3. Алимов Р.Х., Юлчиева Г.Т., ва бошқалар “Ахборот технологиялари ва тизимлари” дарслик, Т.: ТДИУ, 2007
4. Т.Тургунов, З.Қўшаров. Қишлоқ хўжалик олий ўқув юртларида фанларни ўқитишининг замонавий усуллари «Қадрлар тайёрлаш тизимида аграр таълим, фан ва ишлаб чиқарии интеграцияси». Халқаро илмий-амалий конференция, Г., 2006

БОШЛАНГИЧ СИНФДА ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТГА ТАЙЁРЛАШ ОРҚАЛИ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ИҚТИДОРИНИ ОРТТИРИШ

ПОВЫШЕНИЕ УСПЕВАЕМОСТИ УЧАЩИХСЯ ПУТЕМ ПОДГОТОВКИ ИХ К ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

IMPROVING STUDENT PERFORMANCE BY PREPARING THEM FOR CREATIVE ACTIVITIES IN PRIMARY SCHOOL

Н.Т.Мисирова – катта ўқитувчи
Х.Ўришова – талаба
Гулистон давлат университети

Аннотация

Узлуксиз таълим тизимининг асосий пойдевори саналган бошлангич синф ўқувчиларини, мустақил илмий ва амалий фаолият олиб боришида ижодий изланувчанликнинг аҳамияти ёритилган. Мақолада бошлангич синф ўқувчиларини ижодий фаолиятга тайёрлашнинг самарали усуллари ва афзалликлари келтирилган.

Калит сўзлар: узлуксиз таълим, бошлангич синф, ижодий фаолият, иқтидор, мактаб.

Аннотация

Подчеркивается важность творческого поиска в проведении самостоятельной научно-практической деятельности младших школьников, которая рассматривается как основная основа системы непрерывного образования. В статье представлены эффективные методы и преимущества подготовки младших школьников к творческой деятельности.

Ключевые слова: непрерывное образование, начальный класс, творческая деятельность, учитель, школа.

Annotation

The author emphasizes the importance of creative search in conducting independent scientific and practical activities of younger students, which is considered as the main basis of the system of continuous education. The article presents effective methods and advantages of preparing younger students for creative activities.

Keyword: continuing education, primary school, creative activity, teacher, school.

Жаҳон миқёсида ўқувчиларнинг иқтидори, қобилияти, қизиқишлари ва академик ўзлаштириш даражаларини ҳисобга олган ҳолда чуқурлаштирилган ва ихтисослаштирилган таълим жараёнини ташкил этиш тизимини такомиллаштириш, ўқувчиларда мустақиллик, ижодий ташаббускорлик ва ижтимоий масъулиятни ривожлантиришнинг педагогик механизmlарини такомиллаштириш, ижодий салоҳиятни ривожлантиришнинг ўқувчи шахсига йўналтирилган тарбия технологияларини ишлаб чиқиши, ўқувчиларнинг иқтидорини ташхис этиш ва маънавий-рухий қўллаб-қувватлашнинг инновацион моделини яратиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда таълим соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий тамойилларидан бири сифатида билимли бўлишини ва истеъодони рағбатлантиришга алоҳида эътибор қаратилди. Натижада таълим олувчиларнинг

истеъодод ва қобилияtlарини давлат томонидан моддий ва маънавий жиҳатдан рағбатлантириб бориш, ихтисослаштирилган мактаб ва фан соҳаларида чуқурлаштирилган синфларни ташкил этиш, ўқувчиларнинг ҳар томонлама уйғун ривожланишини таъминлаш мақсадида маҳсус марказлар фаолиятини йўлга қўйиш тизими шакллантирилди. Иқтидорли ўқувчиларни тарбиялаш ва ривожлантириш самарадорлигини ошириш мақсадида умумий ўрта таълим сифатини тубдан ошириш, чет тиллар, информатика ҳамда математика, физика, кимё, биология каби бошқа муҳим ва талаб юқори бўлган фанларни чуқурлаштирилган тарзда ўрганиш, болаларни спорт билан оммавий тарзда шугулланишга, уларни мусиқа ҳамда санъат дунёсига жалб қилиш мақсадида янги болалар спорт мактабларини қуриш, мавжудларини реконструкция қилиш Ҳаракатлар стратегиясининг устивор йўналиши сифатида белгилаб берилди [1].

Педагогик фаолиятнинг устувор йўналиши сифатида иқтидорли ўкувчиларни танлаш ва уларнинг ўкув-билив фаолиятини ташкил этишнинг дидактик параметрларини аниқлаш, иқтидорли ўкувчиларни тарбиялаш ва ривожлантиришнинг ижтимоий-педагогик технологияларини ишлаб чиқиш, таълим муассасаларида эдваизерлик фаолиятини ташкил этиш механизмларини такомиллаштириш, иқтидорли ўкувчиларни тарбиялаш ва ривожлантиришда давлат ва нодавлат ташкилотлар ҳамкорлигини мустаҳкамлаш, иқтидорли ўкувчиларни тарбиялаш ва ривожлантиришнинг фасилитацион, антропологик, акмеологик моделларини такомиллаштиришни тақозо этмоқда.

Давлатимиз раҳбари: «Маълумки, ёш авлод тарбияси ҳамма замонларда ҳам муҳим ва долзарб аҳамиятга эга бўлиб келган. Аммо биз яшаётган XXI асрда бу масала ҳақиқатан ҳам ҳаёт-мамот масаласига айланиб бормоқда», деб алоҳида қайд этди. Шу боис, мамлакатимизда «мустақил фикрлайдиган, мамлакатимиз истиқболи учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир, ташаббускор, шижаотли ёшларни тарбиялаш»^[2] ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг устувор йўналишларидан бири сифатида белгиланган.

Иқтидор – бу инсон психикасининг бутун умр давомида тизимли ривожланувчи сифати бўлиб, инсоннинг бошқа одамларга нисбатан бир ёки бир неча соҳада юқори натижаларга эришиш имконига эга эканлиги билан белгиланади. Тадқиқотлар натижасида "иқтидор" тушунчасининг куйидаги тавсифлари аниқлаштирилди: иқтидор бу фаолиятнинг муваффақиятли амалга оширилишини таъминлайдиган қобилияtlарнинг ўзига хос уйғуллашувидир; иқтидор, бу – инсоннинг имкониятлари доираси, фаолиятлари даражаси ва ўзига хослигини белгилайдиган умумий қобилияtlар; иқтидор, бу – ақлий потенциал, таълим олиш қобилияти ва билиш имкониятларининг бир бутун индивидуал тавсифи; иқтидор, бу – табиат томонидан инъом этилган қобилияtlар, уларнинг табиий асосларининг ўзига хослиги ва намоён бўлиши даражалари; иқтидор, бу – истеъоддилик, фаолиятда юқори натижаларга эришиш учун ички имконият ва шароитларнинг мавжудлиги.

Ушбу таърифлардан келиб чиқсан холда, шуни таъкидлаш мумкинки, иқтидор асосида умумий интеллектуал ва инсоннинг билиш имкониятларини белгилайдиган, табиат томонидан инъом этилган қобилияtlар, ижодий, илмий фаолиятда муваффақиятга эришишни таъминлайдиган маҳсус қобилияtlар мажмуи акс этади.

Иқтидорлилик – фаолиятнинг муваффақиятли бажарилишини таъминловчи қобилияtlарнинг ўзига хос сифатли йифиндиши; ақлий салоҳият ёки

интеллект; билиш имкониятлари ва ўрганишга бўлган қобилияtlарнинг индивидуал тавсифи. Иқтидорли ўкувчи ўзининг интеллект даражаси, билиш имкониятлари, қобилияти билан бошқа ўкувчилардан ажралиб турувчи индивидуал салоҳият эгасидир. Интеллектуал қобилият – тўғрилик нуқтаи назаридан аниқ вазиятларда интеллектуал фаолиятнинг муваффақиятни тавсифловчи интеллект хусусияти ҳамда вазифаларни ҳал этиш жараёнида ахборотларни қайта ишлаш тезлиги, ғояларнинг оригиналлиги ва хилма-хиллиги, таълим олганликнинг юқори сурати ва чуқурлиги, билиш усусларида индивидуалликнинг акс этишидир.

Иқтидорли ўкувчилар бу умумий ва маҳсус қобилияtlарни ўзида мужассам этган болалардир. Улар бошқа болалардан қўйидаги белгилари билан ажралиб туради: қизиқувчанлиги; доимо турли саволларга жавоб излашлари; нутқи, тафаккури, хотирасининг тез ривожланиши; эрта ёшданоқ мусиқа, расм чизиш, китоб ўқиш, математикага қизиқиши; юқори даражадаги билиш фаоллиги ва ўкув фаолияти; масалаларнинг ечимини топишда мақсадга интилевчанлик ва оригиналлик; тафаккурнинг унумдорлилиги.

Бўлажак ўқитувчilarни иқтидорли ўкуvchilarни тарbияlaш ва rivожлантиришда, биринchi навбатda, уларнинг қўйидаги xусusiyatlariни xisobga olish зарур: xisutayfularga bойлиги, маданияtлилиги, интеллектиning rivожланганилиги, мантиқий fикrlay олиши, мақсадга интилевчанлиги, билимга чанқоқлиги, касбий билиmlарни ўзлаштиришга қизиқиши, муайян дунёқараш ва қадриятli ўналишларга эгалиги, ижтимоий фаоллиги, касбий takomillashiшга интилиши, мулокотга киришувчанлиги, ўз-ўзининг тарbияlaш имkonияtiга эгалиги, ўзининг etuklik daражасини angлаши kабilar.

Креатив ёндашув асосида бўлажак ўқитувchilarни iқтидорли ўкуvchilar билан ishlaшsha tayёрлашniнг биринchi – mosлашувli-йўналтируvchi bosқichda bўlажак ўқитuvchilarni iқтидорli ўкуvchilar bilan ishlaшshining ўziga хосликлari bilan taniштиriш bilan tавsifланади. Mазкур bosқichda bўlажак ўқитuvchida iқтидорli ўкуvchilar bilan ishlaш ўқituvchinинг kреativ saloҳияtinи rivожлантиришnинг muҳim komponenti ekанligini anglab etishga motivatsiyani tarkip tоптириш muҳim sanaladi. Talabalap pedagogika назарияsining – Pedagogik faoliyatga kiriш bilan boglik mavzularini ўrganiш жараёniда – ўқituvchinинг шахsий va kасbий sifatlari, – ўқituvchinining ijodkorligi, –pedagogik

компетентлик|| каби тушунчалар билан танишиш асосида қасбий фаолиятга доир дастлабки билимларни эгаллашди.

Бўлажак ўқитувчиларни иқтидорли ўқувчилар билан ишлашга тайёрлашнинг иккинчи – таянч босқичи ўқитувчида фаолиятга ижодий йўналганлик, креатив саводхонлик, ижодий кўникма ва қобилиятларни ривожлантиришда ўз ифодасини топади. Мазкур босқичда бўлажак ўқитувчилар томонидан иқтидорли ўқувчилар билан иглашга қўйиладиган кўйидаги талаблар ўзлаштирилиши лозим: ўқувчининг индивидуал ўзига хосликларини аниқлаштириш; индивидуал иш режаси асосида машғулотларни ташкил этиш (тьюторлик); кичик гурӯҳларни шакллантириш ва ишини ташкил этиш (fasilitatorлик); ўқувчига индивидуал ёрдам қўрсатиш (менторлик); лидерлик сифатларини шакллантириш; ижодкорликка йўналтирилган дастурларни ишлаб чиқиш (эдвайзерлик); —эркин иштирок этиш туридаги машғулотларни ташкил этиш; ота-оналар билан ишлаш; ўқувчилар ўргасида шахслараро муносабатларни шакллантириш ва ҳок.

Шунингдек, мазкур босқич бўлажак ўқитувчининг умумкасбий ва иқтидорли

ўқувчилар билан ишишга йўналтирилган креатив сифатларни ўзлаштириш, диагностик натижалар асосида ўзининг қасбий ривожлантириш йўналишларини аниқлаш кабиларни ўзлаштиришни ҳам кўзда тутади. Айнан ушбу босқичда бўлажак ўқитувчида ўз-ўзини намоён этиш ва ўз-ўзини ривожлантириш кузатилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Мардонон Ш.К., Ярматов Р.Б., Пармонов А.А. Талаба шахсини ривожлантириши. «Таълим тизимида ижтимоий-гуманитар фанлар» журнали. – Тошкент, 2008.-№1. – Б.34-35.
2. Пармонов А.А., Ёш мутахассисларнинг қасбий фаолиятга мослашувида раҳбарнинг тутган ўрни. Узлуксиз таълим тизимида маънавий-қасбий баркамол шахс тарбияси республика илмий-назарий конференцияси. – Гулистан: ГулДУ, 2007. – Б.223.
3. Толипов Ў.К., Ярматов Р.Б., Узлуксиз таълимда талаба-тадқиқотчиларни тайёрлаш. »Узлуксиз таълим сифат ва самарадорлигини оширишининг назарий-амалий муаммолари». Республика илмий-амалий конференцияси.